

ทุนทางสังคมของชาวคลิตี้ล่าง: การรับมือกับปัญหาจากชุมชนสู่ ประชาสังคม

จิระวรรณ บรรเทาทุกข์

“...สำหรับชีวิตของชาวกะเหรี่ยง ที่รายล้อมด้วยแมกไม้ ขุนเขาและสายน้ำอันอุดมสมบูรณ์ มีข้าวไร่จากหยาดเหงื่อแรงงานพอกินตลอดปี มีญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่คอยช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน เอาแรงกัน มีประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนที่สืบสานยาวนานจากรุ่นสู่รุ่น ผู้คนเจ็บป่วยตามธรรมชาติและรักษาได้ด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน และพอมีเงินเก็บสำหรับซื้อของจำเป็น รวมถึงใช้จ่ายยามป่วยใช้รุนแรง...”

สิ่งเหล่านี้คือความสุขแห่งชีวิตสำหรับชาวคลิตี้ล่าง คนกะเหรี่ยงแถบป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ซึ่งกำลังโหยหาความสุขและวิถีชีวิตเดิมให้คืนกลับมา ณ วันนี้วิถีชุมชนของชาวคลิตี้ล่างได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรุนแรง ลำห้วยคลิตี้สายน้ำหลักซึ่งเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำต้องปนเปื้อนไปด้วยตะกอนตะกั่วหนักหมื่นตัน มหันตภัยตัวร้ายได้แทรกซึมสู่ร่างกายชาวคลิตี้ล่างโดยไม่รู้ตัว ความเจ็บป่วยเรื้อรังผดสังเกิดขึ้นในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมา ความสัมพันธ์ในชุมชนถูกระทบกระเทือนอย่างหนัก เหตุใดชาวคลิตี้ล่างจึงต้องประสบชะตากรรมเลวร้ายเช่นนี้ พวกเขาต่อสู้และปรับตัวอยู่ในวิถีชีวิตท่ามกลางความเสี่ยงนี้ได้อย่างไร และพวกเขาได้เลือกใช้ทุนทางสังคมเพื่อรับมือกับปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร ใครคือผู้กำหนดเส้นทางเดินชีวิตตรงนี้...

ทุนทางสังคม: เครื่องมือในการทำความเข้าใจวิถีชาวคลิตี้ล่าง

เมื่อกล่าวถึงคำว่าทุนทางสังคม (Social Capital) แล้ว พบว่ามีนักวิชาการหลายท่านได้ให้นิยาม ซึ่งให้เห็นรูปธรรมของทุนทางสังคมพร้อมกับ

ยกตัวอย่างชุมชนที่นำพลังแห่งทุนทางสังคมมาใช้รับมือกับปัญหา และค่อนข้างจะมีการใช้กันมากขึ้นโดยเฉพาะเมื่อพูดถึงการเคลื่อนไหวทางสังคม และประชาสังคม Hadenius และ Ugglä (1996) ตั้งข้อสังเกตว่าในสังคมที่มีทุนทางสังคมในรูปแบบสถาบัน การร่วมมือกัน เช่น กลุ่มเครือข่าย กลุ่มศาสนา ซึ่งมีอยู่หลายแห่งในประเทศกำลังพัฒนา สามารถพัฒนาตัวเอง (ด้วยความช่วยเหลือของ NGO) มาสู่ความเป็นประชาสังคมได้ ในทัศนะของ Hadenius และ Ugglä (1996) ทุนทางสังคมหมายถึงสถาบันทางสังคมที่มีอยู่แล้วซึ่งเป็นสถาบันที่เป็นการร่วมมือกันของเอกชนและสถาบันเหล่านี้เมื่อใช้ให้ถูกทาง สามารถนำไปสู่รูปแบบใหม่ของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมหรืออีกนัยหนึ่งนำไปสู่การเกิดขึ้นของประชาสังคม (Hadenius และ Ugglä 1996 อ้างใน สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2543:19-22)

ในส่วนของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย ได้นิยามทุนทางสังคมว่าเป็นเครือข่ายของบุคคลและชุมชนที่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้สามารถผลิตสินค้าและบริการสาธารณะของท้องถิ่นได้ ทุนทางสังคมในประเทศไทยมีความเกี่ยวพันกับศาสนาและวัดเป็นอย่างมาก ซึ่งนำไปสู่การรวมกลุ่มกันในชุมชนเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (มิ่งสรรพ ชาติสะอาดและคณะ, 2543: 25) สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทยเสนอให้เห็นว่าทุนสังคมเกิดจากการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งและการรวมกลุ่มกันของเอกชนอาจจะถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สำหรับประเทศไทยจากการสำรวจพบว่าการสร้างเครือข่ายหมู่บ้านขึ้นมาใน 3 รูปแบบคือ 1) เครือข่ายการผลิต 2) เครือข่ายการออม 3) เครือข่ายสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคม (Social Capital) คือศักยภาพอันเนื่องมาจากการรวมตัวกันซึ่งจะสามารถช่วยบรรณรงค์ ความร่วมมือและระดมความคิดในระดับ

ชุมชนเพื่อกระทำกิจกรรมสาธารณอื่นๆ เพิ่มมากขึ้นต่อไป (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2543: 11)

สำนักธนาคารโลกได้ให้นิยามทุนสังคมคือการทำที่บุคคลสามารถได้ประโยชน์จากการเป็นสมาชิก ครอบครัว เครือญาติหรือกลุ่มสังคม ในระดับกลางคือความสัมพันธ์ของบุคคลกับชุมชน และระดับบนคือสถาบันหรือนโยบายของรัฐหรือประชาสังคมที่เชื่อมโยงสมาชิกไว้ด้วยกัน ส่วนอนันท์ กาญจนพันธุ์ (2541: 6) ได้ชี้ให้เห็นว่าทุนสังคม มีความจำเป็นและมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมในหลายๆ ด้าน รวมถึงการให้ความช่วยเหลือ สงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสทั้งหลาย การช่วยเหลือทางเลือกอันหลากหลายให้แก่สังคม โดยการสนับสนุนให้กลุ่มชนต่างๆ สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น อีกทั้งยังนำไปสู่การช่วยพิทักษ์สิทธิและการนำเสนอทิศทางใหม่ๆ ในการพัฒนาสังคมในอนาคต และอมรา พงศาพิชญ์ (2543) ได้ให้นิยามในของทุนสังคมไว้ว่าเป็น ความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบและแนวตั้งระหว่างบุคคล สถาบัน องค์กร ทั้งในรูปปัจเจก กลุ่มและรูปเครือข่ายทั้งนี้รวมทั้งค่านิยม บรรทัดฐานที่สังคมยึดถือ ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตและวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชนและประชาสังคม

จากนิยามของผู้เชี่ยวชาญข้างต้น เราสามารถนำทุนทางสังคมมาเสนอให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ ด้วยการหยิบยกความสัมพันธ์ของคนในและนอกชุมชนที่ร่วมกันสร้างสรรค์และขับเคลื่อนกิจกรรมให้ดำเนินไปตามวิถีทางที่กลุ่มต้องการ บทความชิ้นนี้จึงขอนำเสนอวิธีการที่ชาวคลิตี้ล่างนำทุนทางสังคมมาใช้ในการต่อสู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นธรรมในสังคมและพยายามหาทางออกร่วมกับประชาสังคมไปพร้อมกัน

วิถีการพึ่งพิงลำห้วยของชาวคลิตี้ล่าง: การสังสมและใช้ทุนทางสังคม

ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านคลิตี้ล่างมีอาณาเขตอยู่ในหมู่ 3 ตำบลนาสวน อำเภอศรีสวัสดิ์ และหมู่ 4 ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงโปว์ จากการสำรวจของผู้เขียนพบว่า ในปี 2547 มีจำนวนประชากรประมาณ 269 คน มี 53 ครัวเรือน 64 ครอบครัว เป็นชาย 144 คน เป็นหญิง 125 คน ในจำนวนนี้เป็นเด็กชาย 57 คน เด็กหญิง 46 คน ระยะทางจากตัวอำเภอทองผาภูมิถึงหมู่บ้านคลิตี้ล่างประมาณ 85 กิโลเมตร มีถนนลาดยางเข้าไปประมาณ 25 กิโลเมตร ส่วนที่เหลือเป็นทางลูกรังจนถึงหมู่บ้าน ในอดีตเป็นทางลูกรังเกือบทั้งเส้น เมื่อถึงฤดูฝนจึงไม่ต้องพูดถึงการเดินทางเข้าออกหมู่บ้าน ถ้ามีธุระจำเป็นจริงๆ ก็ต้องเดินเท้าออกมา ชาวบ้านคลิตี้ล่างดำรงชีวิตด้วยการทำไร่หมุนเวียนในป่าแถบทุ่งใหญ่นเรศวร ป่าลุ่มคลองงูและห้วยคลิตี้มาหลายร้อยปีแล้ว แต่เพิ่งตั้งบ้านเรือนเป็นหลักแหล่งถาวรเมื่อประมาณ 109 ปีก่อน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2440 (ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาบ้านคลิตี้ล่าง, 2547) ลำห้วยคลิตี้ถือเป็นสายน้ำหลักของหมู่บ้าน ในอดีตชาวบ้านคลิตี้ล่างได้ใช้น้ำในห้วยประกอบกิจกรรมทุกอย่างในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ดื่มกิน อาบ ทำอาหาร ล้างจาน ซักผ้า เลี้ยงควาย รวมทั้งเป็นแหล่งหากุ้ง หอย ปู ปลา เป็นต้น ดังเช่นที่เนโท นาสวนนิวัฒน์ (สัมภาษณ์, 28 ธันวาคม 2546) ผู้อาวุโสชาวคลิตี้ล่างวัย 58 ปี ที่เล่าถึงความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตกับสายน้ำว่า

“สมัยก่อนน้ำห้วยคลิตี้ใส น่าเล่นมาก เย็นชื่นใจ มีปลา กุ้ง หอย และปูเยอะจริงๆ ปลาตัวขนาด 4 - 5 กิโลนั้นมีเยอะมาก พวกเราไปหาได้ตามสบาย แล้วก็ไปอาบเล่น ใช้เลี้ยงควายมาโดยตลอด เมื่อก่อนนั้นน้ำในห้วยจะดื่มกินไม่ได้ก็เพียงช่วงหน้าฝน แต่จะซุ่นแค่ 2 - 3 วันแล้วก็จะใส ไม่เคยมีกลิ่นมีสีมีคอกดอย่างนี้เลย”

เนโท นาสวนนิวัฒน์ ผู้อาวุโสชาวคลิตี้ล่างวัย 58 ปี

เช่นเดียวกับคำบอกเล่าของสุดา นาสวนสุวรรณ (สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2547) หญิงคลิตี้ล่างวัย 45 ปี ที่เล่าถึงความผูกพันกับสายน้ำในช่วงเวลาที่ผ่านมาและชี้ให้เห็นถึงความผิดปกติของลำห้วย

“ในคลิตี้ล่างนี้มีป่าที่เย็นดี สมัยก่อนน้ำในห้วยใสมาก เห็นหินเหลืองสวย ทุกคนก็จะจับกุ้ง หอย ปู ปลา มาทำกับข้าว เด็กๆ ก็จะไปเล่นน้ำทุกวัน คนคลิตี้ล่างได้ใช้น้ำในห้วยหุงข้าว ทำกับข้าว ซักผ้า ล้างจาน ทำทุกอย่าง ถ้าไม่มีน้ำห้วย ชีวิตชาวคลิตี้ล่างก็อยู่ไม่ได้ แต่ก่อนน้ำในห้วยจะซุ่นบ้างก็เฉพาะในช่วงหน้าฝน แต่ไม่มีกลิ่นเหม็นอย่างนี้”

สุดา นาสวนสุวรรณ หญิงคลิตี้ล่างวัย 45 ปี

เมื่อสายน้ำแห่งนี้เป็นแหล่งที่ช่วยค้ำจุนชีวิตของชาวคลิตี้ล่าง พวกเขาจึงมีข้อปฏิบัติที่ยึดถือร่วมกันด้วยความเคารพ เช่นไม่ปัสสาวะหรืออุจจาระลงลำห้วย มีการจับสัตว์น้ำแต่พอกิน ไม่จับเพื่อขาย นอกจากนี้แล้วยังมีประเพณีลอยกระทงเพื่อกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในลำห้วยทุกปี เป็นการ

ขอขมาในสิ่งที่อาจทำไม่ดีต่อสายน้ำพร้อมกับอธิษฐานขอให้พวกเขาได้ใช้น้ำที่สมบูรณ์ตลอดไป ณ วิถีแห่งการพึ่งพิงลำน้ำห้วยของชาวคลิตี้ล่างนี้ เราจะเห็นได้ว่าชาวคลิตี้ล่างได้ใช้ลำน้ำห้วยเป็นแหล่งหล่อหลอม สังคมและใช้ทุนทางสังคมไปพร้อมกัน ทุกคนในชุมชนได้ร่วมสร้างพิธีกรรม และมีสัญญาใจร่วมกันว่าจะเคารพ รักษาและใช้ลำน้ำห้วยอย่างทะนุถนอม ดังกฎที่ห้ามปีศาจหรืออุจจาระลงลำน้ำห้วย ให้จับสัตว์น้ำแต่พอกิน และสิ่งสำคัญคือประเพณีลอยกระทง เพื่อเป็นสัญลักษณ์สะท้อนให้ชุมชนและสังคมเห็นถึงการมีชีวิตที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล ดำรงอยู่อย่างกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน และพวกเขาได้ถ่ายทอดวิถีปฏิบัตินี้ไปสู่ลูกหลานเรื่อยมา ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสั่งสมทุนเพื่อการมีใช้ในอนาคตต่อไป ทว่าภายหลังจากที่บุคคลภายนอกเข้ามาทำเหมืองและโรงแต่งแร่ ลำน้ำห้วย คลิตี้ที่เคยสมบูรณ์ด้วยสัตว์และพืชพันธุ์ริมห้วยหลากชนิด ต้องกลายเป็น ลำน้ำห้วยต้องห้าม ถูกติดป้ายประกาศจากหน่วยงานสาธารณสุขจังหวัดกาญจนบุรีว่า “งดกินและจับสัตว์น้ำชั่วคราว” มานานถึง 6 ปีแล้ว ตรงนี้เองชาวคลิตี้ล่างจึงได้นำทุนทางสังคมที่สั่งสมมาหลายชั่วอายุคนนี้ มาต่อสู้และทวงถามถึงสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบกลุ่มเล็กๆ เช่นพวกเขา นับแต่เหตุการณ์ผิดสังเกตในลำน้ำห้วยปี 2518 จวบจนถึงทุกวันนี้ ชาวคลิตี้ล่างได้ต่อสู้เคลื่อนไหวด้วยทุนทางสังคมมาอย่างยืดยาวยาวนาน และดำเนินไปพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่แสนทุกข์ทรมานเหลือเกิน

วิกฤตแห่งลำน้ำห้วย ชีวิตและวัฒนธรรม: ความบอบซ้ำที่ยากจะเยียวยา

โรงแต่งแร่คลิตี้ของบริษัทตะกั่วคอนเซนเตรตส์ (ประเทศไทย) จำกัด ได้ดำเนินกิจการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 หลังจากนั้นประมาณ 8 ปี ชาวคลิตี้ล่างก็พบว่าน้ำในลำน้ำห้วยคลิตี้มีโคลนดินใต้ท้องน้ำมากผิดปกติ มีกลิ่นเหม็น

ดูอย่างรุนแรง สีของน้ำเป็นสีน้ำตาลขุ่น แตกต่างจากน้ำห้วยสมัยก่อน เมื่อดื่มเข้าไปนั้น รสชาติจะไม่เหมือนน้ำห้วย ทำให้เกิดอาการเวียนศีรษะ เมื่ออาบหรือเล่นก็จะคันตามตัว แต่อย่างไรก็ตามชาวคลิตี้ล่างก็ยังคงต้องกินต้องใช้ น้ำในห้วยนี้ เนื่องจากไม่มีน้ำจากแหล่งอื่นที่สามารถใช้ได้ตลอดทั้งปี ประกอบกับยังไม่มีภาชนะเก็บสำรองน้ำฝนอย่างเพียงพอ พวกเขาจึงยังต้องพึ่งน้ำจากห้วยคลิตี้เพียงแหล่งเดียว นอกจากความขุ่นเหม็นที่เกิดขึ้นกับลำห้วย ชาวคลิตี้ล่างยังสังเกตพบว่าในช่วงที่มีการปล่อยน้ำแร่ลงลำห้วย ปลาใหญ่จะตายเกลื่อน กุ้ง ปู โดยเฉพาะหอยและนาจะไม่มีให้เห็น ปลาบางตัวผอม หัวใหญ่ผิดปกติ ไม่ค่อยมีเนื้อ และปลาที่จับมาได้จะไม่ค่อยตื่นตัวขีด ดูไม่มีแรง ส่วนพืชผักข้างลำห้วย เช่นผักกูดก็เหี่ยวเฉาราบไปในเวลานั้น ส่วนผักที่ปลูกข้างห้วย เช่นพริก ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ปลูกแล้วก็ไม่งาม แคร่กระรอกไม่สามารถให้ผลผลิตได้

ตะแสง ทองผาภูมิเจริญ (สัมภาษณ์, 21 กันยายน 2546) ชาวบ้านคลิตี้ล่างวัย 40 ปี เล่าว่าในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2530 ครอบครัวของเขาได้ลงไปทำไร่ในแถบน้ำตกคลิตี้ เขาพบว่าน้ำในห้วยนั้นขุ่นมาก แต่ก็จำเป็นต้องอาบต้องกิน ต้องใช้ เพราะไม่มีแหล่งน้ำอื่น

“น้ำห้วยช่วงนั้นเหม็นมาก ก็ต้องทนกิน ถ้าวันไหนทนไม่ไหวจริงๆ ก็จะต้องเดินไปตักน้ำที่ห้วยเล็กมากิน แต่ห้วยเล็กนี้ถ้าถึงฤดูแล้ง น้ำก็จะแห้ง ส่วนใหญ่จึงใช้น้ำในห้วยคลิตี้นี่ตลอด”

ตะแสง ทองผาภูมิเจริญ ชาวบ้านคลิตี้ล่างวัย 40

นับตั้งแต่ที่ชาวคลิตี้ล่าง สังเกตพบกลิ่นเหม็นสารเคมีและปลาน้อยใหญ่ลอยตายเกลื่อนในลำห้วยเมื่อ ปี 2518 เวลาแห่งความทรมานได้ค่อยๆ คืบคลานเข้ามาสู่ร่างกายชาวคลิตี้ได้อย่างที่ไม่อาจรู้ชะตากรรมของตนเอง

หลายสิ่งได้เปลี่ยนแปลงไป ความสูญเสียที่ไม่คาดฝันได้เกิดขึ้น สัตว์เลี้ยง โดยเฉพาะควายซึ่งเป็นแหล่งรายได้สำคัญต้องล้มตายด้วยอาการชักดิ้น น้ำลายฟูมปากเกือบทั้งหมู่บ้าน ชาวคลิตี้ล่างทั้งเด็กและ

ผู้ใหญ่เจ็บป่วยด้วยอาการผิวดังเกต ดังเช่นชา่มือเท้า ขาดตามร่างกาย เจ็บในข้อ ปวดกระดูก ปวดศีรษะ-ปวดท้องอย่างรุนแรง และสิ่งที่ทรมานจิตใจยากที่จะลืมเลือนก็คือการเสียชีวิตของบุคคลอันเป็นที่รักไป บรรดาผู้หญิงต้องแท้งลูก สุขภาพอ่อนแอ เด็กตายก่อนวัยอันควรถึง 30 กว่าชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุ หลายคนกลายเป็นคนป่วยแบบสามวันดีสี่วันไข้

ชาวคลิตี้ล่างที่มีอาการเจ็บป่วยอย่างผิวดังเกต ต้องเข้าออกหมู่บ้านและโรงพยาบาลหลายสิบครั้ง ด้วยระยะทางที่ไกลจากเมืองและถนนที่จมไปด้วยโคลนในช่วงฤดูฝน สมัยที่รถยนต์ยังเข้าไม่ถึงชาวคลิตี้ล่างต้องฟันทนเดินเท้าออกมาทั้งที่เจ็บป่วยแทบขาดใจ และกรณีผู้ที่เดินไม่ได้ ญาติต้องใช้ควายช่วยลากออกมา เมื่อมารักษาอาการเจ็บป่วยหลายครั้งแต่กลับไม่ได้หายขาด พวกเขาจึงเข้าใจว่าการรักษาที่โรงพยาบาลนี้ เป็นเพียงการรักษาเพื่อบรรเทาอาการที่เกิดขึ้นเท่านั้น มิได้ทำให้โรคร้ายนี้หายไปจากร่างกายเขาได้หลายครั้งทำให้พวกเขาท้อแท้ต่อความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น ดังที่เราพบเห็นจากอาการของนางมะนุเมีย ทองผาภูมิเจริญ อายุ 33 ปี มีตะกั่วในเลือด 27.18

ไมโครกรัม/เดซิลิตร ตรวจเมื่อปี 2543 มะนุเมีย มีอาการบวมตั้งแต่ปี 2532 โดยเริ่มบวมที่ขา ก่อน ที่แรกนั้นยังไม่มีไข้ เธอคิดว่าคงไม่เป็นอะไร ต่อมาก็เริ่มบวมขึ้นเรื่อยๆ แล้วก็บวมทั้งตัว เป็นไข้และปวดหัวอย่างรุนแรง จนถึงปี 2541 มีอาการหนักจนถึงขั้นต้องเข้าโรงพยาบาล และได้รับการวินิจฉัยว่าป่วยเป็นโรคไต เธอเพิ่งทราบว่า เป็นโรคพิษตะกั่วเรื้อรังภายหลังจากเข้ารับการรักษาที่คลินิกอชีวเวชศาสตร์ โรงพยาบาลราชวิถี เมื่อปี 2543 เธอมีอาการบวม ขาตามมือเท้า ปวดข้อ หน้ามืดตาลาย ปัจจุบันยังมีอาการหน้ามืดตาลาย ปวดหัวเป็นบางครั้ง แต่ก็สามารถทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้ค่อนข้างปกติ

อีกกรณีตัวอย่างหนึ่งคือ ด.ญ. วิชา นาสวนกิตติหรือตุ๊กตา อายุ 6 ปี มีตะกั่วในเลือด 29.45 ไมโครกรัม/เดซิลิตร ตรวจเมื่อปี 2544 เมื่อแรกเกิด ด.ญ. ตุ๊กตามีอาการหัวโตผิดปกติ ตัวเล็กไม่สมประกอบ ซึม เป็นหอบหืด ปวยบ่อย ผมยารช้า ปัจจุบันมีน้ำหนักเพียง 12 กิโลกรัม หลังจากเข้ารับการรักษาที่คลินิกอชีวเวชศาสตร์ โรงพยาบาลราชวิถี เมื่อปี 2544 แพทย์ได้ให้ยาลดสารตะกั่ว ทำให้ตุ๊กตามีอาการดีขึ้น พุดแกง หัวไวขึ้น ไม่ซึมเหมือนก่อน แต่ยังคงตัวเล็กผิดปกติและผมยารช้า เมื่อเทียบกับเด็กวัยเดียวกัน และกรณีการสูญเสียลูกสาวของยะเสอะ นาสวนสุวรรณ เมื่อปี 2537 ด.ญ. ไม้ชะเรีย มีอายุ 12 ปี เริ่มแรกมีอาการปวดหัว เป็นไข้และบวมทั้งตัว ต้องนอนโรงพยาบาล พหุผลพยุหเสนา เป็นเวลา 1 เดือนเศษ หมอวินิจฉัยว่าเธอเป็นโรคนี้ไว้ในไต หลังจากนอนโรงพยาบาล 1 เดือน หมอก็ให้กลับบ้านแล้วก็นัดให้ไปตรวจเดือนละครั้ง แต่พอกลับมาบ้านเธอก็ป่วยเป็นไข้ อีก ยะเสอะจึงพาลูกไปรักษาที่อื่นด้วย ใครว่าที่ไหนดีก็ไปที่นั่น โดยไปหาหมอจับเส้นที่เพชรบุรีแต่ก็ไม่หาย จึงพาลูกไปหาหมอกะเหรี่ยงที่บ้านห้วยมาลัย อำเภอสังขละบุรีซึ่งเป็นหมอที่ใช้ยาสมุนไพร ใช้เวลารักษาราว 1 เดือนก็ไม่ดีขึ้น การรักษาลูกของยะเสอะ

ครั้งนี้ต้องเสียค่าใช้จ่าย รวมเป็นเงินถึง 5 หมื่นบาท รวมเวลาที่รักษาลูกทั้งหมด 4 ปี

ความเจ็บป่วยของไม้ชะเรียตรงนี้ ยังเป็นข้อกังขาของผู้เป็นพ่อแม่ และชาวคลิตี้ล่างอยู่ไม่น้อยด้วยเพราะเป็นความเจ็บป่วยผิดสังเกตและมีอาการคล้ายกับที่มะนุเมียซึ่งป่วยเป็นโรคพิษสารตะกั่วเรื้อรังตามการวินิจฉัยของแพทย์ที่โรงพยาบาลราชวิถี ยะเสอะได้เล่าความรู้สึกของการสูญเสียลูกด้วยอารมณ์เศร้าสลดว่า

"ช่วงที่ลูกสาวป่วยนั้น คิดหนักมากคิดว่าทำไมลูกไม่หาย เราก็พยายามทุกทางแล้ว ใครว่าที่ไหนดีก็ไป ที่แรกอยากส่งลูกไปโรงพยาบาลศิริราช แต่แม่เขาสงสารลูก ไม่อยากให้ไปไกลๆ ก็เลยรักษาแค่ที่โรงพยาบาลในเมืองกาญฯ สุดท้ายลูกก็ไม่อยู่กับเรา อยากบอกว่าเราเสียลูกไปคนหนึ่งมันแคว้งคว้าง เจ็บเหงา ไม่มีอะไรมาแทนได้"

ยะเสอะ นาสวนสุวรรณ, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคลิตี้ล่าง

ความเศร้าเสียใจต่อการสูญเสียลูกนั้นมากมายเหลือเกิน คำพูดที่ออกมาจากหัวใจของ ผู้เป็นพ่อแม่ตรงนี้ รับรู้ได้ถึงความว่าหัวใจที่ยากเกินจะพรรณนา ความรู้สึกเหล่านี้เป็นความทุกข์ทรมานและคับแค้นใจของชาวคลิตี้ล่างที่ต้องทนอยู่ในภาวะกล้ำกลืนต่อพิษตะกั่วร้ายเช่นนี้มายาวนาน ซ้ำร้ายปัญหาจากโรงเต่งแร่ยังเป็นตัวกร่อนทำลายระบบความสัมพันธ์และวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนไปอีกด้วย อีกนัยหนึ่งก็คือเป็นตัวปัญหาที่ทำให้ทุนทางสังคมและเยื่อใยบางๆ ระหว่างคนในชุมชนค่อยๆ เลือนหายไปทีละน้อย ดังที่เราพบว่าชาวคลิตี้ล่างประสบภาวะช็อคและไม่ทราบว่าจะก้าวเดิน

ไปทางใด หลายคนปฏิบัติตนแบบต่างคนต่างอยู่ เดินสวนกันก็ไม่ทักทายกัน เหมือนก่อน ไม่เข้าร่วมในงานประเพณีลอยกระทง โดยให้เหตุผลว่ามีอาการ หัวสมองมึน เหมือนมีอะไรหนักๆ มาถ่วงที่ศีรษะ เวลาเจอใครก็เลยไม่อยาก พูดทักทายและไม่อยากไปทำบุญลอยกระทง ไม่เข้าใกล้ห้วยถ้ำไม่จำเป็น เพราะเมื่อเข้าใกล้ที่ไรก็จะรู้สึกเวียนหัว อยากอาเจียน อ่อนเพลียจนไม่มีอารมณ์คุยกับใครๆ แม้กระทั่งคนในครอบครัว หลายคนจึงเลือกอยู่กับตัวเอง

เมื่อเกิดวิกฤตแห่งลำห้วย ชีวิตวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของคน ในชุมชนตรงนี้ กลุ่มแกนนำ ผู้นำหมู่บ้านจึงได้หันมาหาสาเหตุของปัญหา ร่วมกัน และต่างกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า โรงเต่งแร็คือหนึ่งในต้นตอของ ปัญหาอันเลวร้ายนี้ พวกเขาจึงพร้อมลุกขึ้นสู้เพื่อเรียกร้องวิถีแห่งสายน้ำอัน บริสุทธิ์ ชีวิตวัฒนธรรมและสุขภาพที่แข็งแรงกลับคืนมา

ทุนทางสังคมของชาวคลิตี้ล่าง: การตีความเพื่อพร้อมสู้กับปัญหา

เมื่อกล่าวถึงการต่อสู้ด้วยทุนทางสังคมของชาวคลิตี้ล่างแล้ว เรา พบว่าชาวคลิตี้ล่างได้ใช้ทุนทางสังคมทั้งที่มีในชุมชนและจากนอกชุมชน ซึ่ง เมื่อพิจารณาพัฒนาการการต่อสู้แล้วจะเห็นว่า สิ่งแรกที่พวกเขาหยิบมา อธิบายและต่อสู้กับปัญหาวิกฤตนี้ ก็คือทุนจากวิถีวัฒนธรรม โดยแสดงผ่าน พิธีกรรม ตำนานและเรื่องเล่าที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ พร้อมกับได้ตีความ เนื้อหาสาระใหม่ให้ทันสมัยและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

การฟื้นฟูหรือสร้างใหม่ในพิธีกรรม

พิธีสืบชะตาห้วยคลิตี้

จากสภาวะความขมขื่นตลอดช่วงเวลาที่ชาวคลิตี้ล่างได้รับผลกระทบจากสารตะกั่วปนเปื้อนในลำห้วยนั้น สิ่งหนึ่งที่ชาวคลิตี้ล่างคิดหาทางออกและให้กำลังใจกันและกันในเบื้องต้นก็คือการร่วมใจกันอธิษฐานให้สายน้ำกลับมามีดังเดิมด้วยพิธีกุหลุกหรือสืบชะตาแม่น้ำ ชาวคลิตี้ล่างได้จัดพิธีสืบชะตาแม่น้ำขึ้นในวันที่ 8 มกราคม 2544 ดังที่อรรถ เคนห้ำ สื่อมวลชนที่เข้าร่วมพิธีได้นำเสนอให้เห็นภาพว่า

“บรรยากาศในงานพิธีสืบชะตาแม่น้ำนั้นจะมีชาวบ้านคลิตี้ล่างและญาติมิตรหมู่บ้านอื่นๆ ต่างก็เข้ามาด้วยกัน โดยต่างแต่งกายด้วยชุดตามประเพณีหรือใส่อัว พิธีได้เริ่มต้นขึ้นหลังพระอาทิตย์ตกดิน ณ ริมห้วยคลิตี้ที่มีแพไม้ไผ่ขนาดย่อมๆ ผูกโยงอยู่ริมตลิ่ง โดยบนแพจะมีเครื่องเช่นสักการะสายน้ำ อาทิ กล้วย อ้อย ข้าวสาร แดง เผือก มัน และพืชในไร่อีก 2-3 ชนิด พิธีกรรมจะดำเนินไปด้วยบทกล่าวนำขอขมาลาโทษต่อสายน้ำ จากชายกระเหรี่ยงสูงวัยและมีคำกล่าวตามจากตัวแทนชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา ก่อนจบพิธีทุกคนได้นำดอกไม้ ธูปเทียนมาวางบนแพไม้ลำนั้นแล้วปล่อยให้แพค่อยๆ ลอยไปกับสายน้ำ ในเบื้องหลังของพิธีกรรมสืบชะตาแม่น้ำนี้ ชาวคลิตี้ล่างได้ไปเชิญผู้เฒ่าผู้แก่ต่างบ้านมาทำพิธีให้ เนื่องด้วยเกรงว่าขั้นตอนในพิธีอาจไม่ครบถ้วนเพราะห่างหายจากการทำพิธีมานาน ประกอบกับในหมู่บ้านไม่เคยประสบกับมหันตภัยร้ายเช่นนี้มาก่อนจึงไม่ค่อยได้จัดพิธีนี้ เรียกได้ว่า

พิธีกรรมนี้ได้ถูกหยิบขึ้นมาฟื้นฟูและปรับใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ตรงนี้นั่นเอง" (อารมณี เคนหล้า, 2544: 14-15.)

"บทขอขมาในพิธีกรรมนี้เป็นการขอขมาน้ำ สิ่งมีชีวิตทุกอย่างต้องอาศัยน้ำ เพราะน้ำเป็นชีวิตของคนและสัตว์ทุกชนิด แม้เราจะไม่ได้อาบน้ำเสีย แต่พวกเราเองก็ต้องขอขมาลาโทษในสิ่งไม่ดีที่เราทำกับสายน้ำ ทั้งกินทั้งอาบเหมือนกันและก็ขอให้สายน้ำมันดีขึ้นเรื่อยๆ"

พ่อเผ่าเซง ไต้งฟ้า ผู้อาวุโสชาวองหลู

พิธีกรรมนี้เป็นอีกหนึ่งในวิธีการใช้ทุนทางสังคมและทุนจากวัฒนธรรมในการต่อสู้ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้คนในชุมชนได้รวมพลัง ให้กำลังใจกันและเป็นความหวังหนึ่งที่จะให้สายน้ำกลับคืนมาสู่วิถีปกติ หากทุกคนในสังคมปฏิบัติตนเป็นผู้เคารพธรรมชาติ เหล่านี้เป็นภาพสะท้อนให้สังคมได้รับรู้ปัญหาและวิธีคิดผ่านสื่อมวลชน พวกเขาได้ปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์วางตนเป็นผู้น้อยที่ให้ความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในลำห้วย ถึงแม้จะมีได้เป็นคนทำให้น้ำเสียแต่วิถีชีวิตส่วนหนึ่งก็ไปรบกวนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งในเรื่องการอาบน้ำ หุงหาอาหารเป็นต้น จึงได้จัดพิธีกรรมขึ้นเพื่อขอขมาเจ้าแห่งน้ำ

"เราอยากให้สายน้ำมันดีขึ้น และพวกเราทุกคนก็จะได้สบายใจขึ้น เพราะ 3 ปีมาแล้วที่เราไม่ได้ใช้น้ำห้วยเลย"

พ่อยะเสอะ นาสวนสุวรรณ ผู้นำคิลิตีล่าง

“ ยี่สิบกว่าปีมาแล้วที่ห้วยคลิตี้เสียไป เมื่อก่อนปลาจะอุดมสมบูรณ์ แต่พอเขาปล่อยน้ำแร่ น้ำยา ลงมา กุ้ง ปลา หอยอะไรก็ตายไปเยอะ คนกินก็เป็นโรค อาบน้ำก็เป็นโรค แม้เราไม่ได้ทำให้น้ำเสีย แต่เราก็ต้องขอขมาน้ำด้วย”

พ่อเฒ่าเซง ไต้งฟ้า ผู้อาวุโสชาวองหลู

พิธีทำบุญกระดูก ในงานปีใหม่กะเหรี่ยง

ชาวคลิตี้ล่างได้นำเอาอัฐิญาติที่ ล่องลပ်ไปแล้วมาสวดและทำบุญให้พร้อม กันในช่วงงานปีใหม่กะเหรี่ยง มีมัคนายก เป็นผู้ทำพิธี ชาวคลิตี้ล่างบอกว่าคนที่ เสียชีวิตเหล่านี้ ตายในช่วงที่น้ำแร่ตะกั่วถูก

ปล่อยลงสู่ห้วยอย่างหนัก (ปี 2537-2545) และมีสาเหตุจากสารตะกั่ว เพราะ ก่อนตายมีอาการผิดปกติหลายอย่าง เช่นตัววม ปวดหัว ปวดข้อ หน้ามืด ตาลายบ่อยๆ เป็นต้น จากที่ผู้ศึกษาเข้าร่วมงานบุญปีใหม่กะเหรี่ยงในปี 2546 และปี 2547 นั้น มีความแตกต่างกันในส่วนของการทำบุญสวดกระดูก ซึ่ง พบว่าปี 2546 จะมีการเอากกระดูกของคนที่เสียชีวิตมาตั้งที่โต๊ะที่ลานหน้า เจดีย์ทรายแล้วสวดพร้อมกัน แต่ในปี 2547 นั้นกลับไม่มีการนำกระดูก ออกมาตั้งเช่นปีก่อน ผู้ศึกษาจึงได้สอบถามมัคนายกก็ได้คำตอบว่า เหตุที่ไม่ได้เอากกระดูกคนตายมาตั้งโต๊ะก็เพราะ “ปีนี้ไม่มีนักข่าวและคนไทยเข้ามา” เขาจึงจัดงานแบบธรรมดาเช่นทุกปี ซึ่งก็มีการอุทิศส่วนกุศลทำบุญให้คนตาย เป็นปกติอยู่แล้ว กล่าวได้ว่าชาวคลิตี้ล่าง ได้เลือกใช้ทุนทางสังคมโดยการ

ปรับเปลี่ยนรูปแบบพิธีกรรมเพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมให้ตนเองได้มีโอกาสสร้างสัมพันธ์และสร้างความเห็นอกเห็นใจต่อบรรดานักข่าวและคนไทยที่มาทำงาน ซึ่งไม่ได้มีโอกาสพบเจอบุคคลเหล่านี้บ่อยครั้งนัก ชาวคลิตี้ล่างจึงได้ใช้โอกาสดังกล่าวสะท้อนให้สังคมได้เห็นความทุกข์ของเขา ผ่านพิธีกรรมการทำบุญกระดูก โดยเน้นย้ำว่า "ผู้ที่เสียชีวิตดังกล่าวนี้มีอาการเจ็บป่วยผิดสังเกตก่อนตาย" พร้อมเสนอเป็นนัยยะให้สังคมหันมาร่วมช่วยแก้ไขปัญหาคความเจ็บป่วยและการเสียชีวิตที่ผิดปกติของพวกเขาอีกด้วย

*ตำนาน เรื่องเล่า : การตีความที่สอดคล้องกับสถานการณ์
ชีวิตคนกะเหรี่ยงให้จับกอข้าวไว้...*

ชาวคลิตี้ล่างรุ่นปู่ตายายได้เตือนลูกหลานให้มีสติอยู่เสมอ กาะปะปี่ หญิงคลิตี้ล่าง อายุ 34 ปี บอกว่ายายของเธอได้เล่าไว้ตั้งแต่เธอยังเด็ก ๆ ซึ่ง ณ วันนี้เหตุการณ์ที่ยายบอกเป็นนัย ๆ ได้เกิดขึ้นแล้ว

"ในอนาคตข้างหน้า หมู่บ้านของเราจะมีเสียงร้องแปลกๆ
ดังไม่หยุด ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ต้นไม้จะเลื้อยเป็นงู จะมีพายุฝนลม
แรง ถึงขนาดต้นไม้ก็จับไม่อยู่ สิ่งที่จะจับได้และเราจะอยู่รอดก็คือ
จับกอข้าวไว้"

กาะปะปี่ บอกว่าสิ่งที่ยายพูดไว้
นั้นปัจจุบันได้เกิดขึ้นแล้วเพราะเสียงที่
ดังไม่หยุด ไม่รู้จักเหนื่อยก็คือเสียงตัด
ไม้โดยใช้เครื่องยนต์และมีการลากไม้
ออกไป ซึ่งก็เป็นที่มาของ "ต้นไม้ได้
เลื้อยเป็นงู" และเสียงที่ดังไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยในยุคปัจจุบันก็คือเสียงเพลง

จากตลาดนัดที่เข้ามาในหมู่บ้านซึ่งเป็นสัญญาณเตือนว่าชาวคลิตี้ล่างต้องนำเงินไปให้พ่อค้าแม่ค้าเหล่านี้อีกแล้ว ส่วนพายุฝนลมแรงในช่วงนี้ก็คือภาวะปัญหาที่ชาวคลิตี้ล่างต้องประสบ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ดินทำกิน เจ้าหน้าที่ป่าไม้มาไล่จับ จับป่วยเป็นโรคพิษตะกั่ว ปัญหาหนี้สินเป็นต้น ซึ่งชาวคลิตี้ล่างต้องช่วยกันคิดว่าจะเดินทางไปทางไหน จะทำกินอะไรที่ทำให้เราอยู่รอดได้ ซึ่งยายก็เตือนสติให้ชาวคลิตี้ล่างจับกอข้าวไว้ นั่นก็หมายถึงการทำข้าวไร่ การมีข้าวกิน จะทำให้ชีวิตชาวคลิตี้ล่างไม่อดตาย

จะเห็นได้ว่าชาวคลิตี้ล่างได้ใช้ทุนทางสังคม ผ่านตำนานเรื่องเล่ามาเป็นข้อเตือนสติ ให้ตระหนักถึงวิถีชีวิตและคุณค่าของการอยู่อย่างพอเพียง การปลูกข้าวกินเอง พร้อมกับให้ตั้งรับกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น ต้องรู้เท่าทันและรับมือกับสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างชาญฉลาด

เรือสำเภาท่ามกลางพายุคลื่นลมแรง

ชาวคลิตี้ล่างมีตำนานความเชื่อที่เตือนสติอีกว่า "ชีวิตของชาวคลิตี้ล่างขณะนี้มัน อยู่ในช่วงนั่งเรือสำเภาท่ามกลางแม่น้ำใหญ่ กำลังเจอพายุคลื่นลมพัดกระหน่ำ ชาวคลิตี้ล่างมีปลาเวียนตัวใหญ่อยู่หนึ่งตัว ที่จะสามารถลากเรือไปไม่ให้เรือคว่ำกลางพายุได้ แต่ขึ้นอยู่กับว่าพวกเขาจะใช้อะไรเป็นเหยื่อในการเหยี่ยงเบ็ดให้ปลาเวียนนี้จับแล้วลากเรือไปจนทำให้มีชีวิตอยู่รอดได้"

ชาวคลิตี้ล่าง ได้ตีความตำนานเตือนสติตรงนี้ว่า วิถีชีวิตของชาวคลิตี้ล่างตอนนี้ ก็เป็นเสมือนเรือสำเภา กำลังมีปัญหารุมเร้ามากมายเช่น ปัญหาที่ดินทำกิน เป็นหนี้ มีสารตะกั่วสูง ไม่รู้ว่าจะเดินทางไปทางไหน ก็เหมือนพายุที่พัดกระหน่ำ ตอนนี้ก็ขึ้นอยู่กับชุมชนจะใช้เหยื่ออะไรเหยี่ยงให้ปลาเวียนจับแล้วพาไปให้พ้นจากปัญหา นั่นคือชุมชนจะเลือกใช้วิธีการใดในการดำรงชีวิตให้อยู่รอด จะเลือกการทำไร่หมุนเวียน ใช้พื้นที่แบบแปลงรวม หรือ

ให้เจ้าหน้าที่มารังวัดที่ดินแบบของใครของมันแล้วปลูกข้าวโพด เราพบว่า ณ วันนี้นักทำไร่หมุนเวียนในพื้นที่แปลงรวมเป็นหนทางที่ชาวคลิตี้ล่างเลือกและคิดว่าสามารถพึ่งตัวเองได้ จะไม่อดตาย ไม่ต้องซื้อข้าวจากตลาด

ตรงจุดนี้ เราได้เห็นภูมิปัญญาการเตือนสติลูกหลานที่แยบยลด้วยการนำทุนทางสังคมมาตีความให้ทันสมัยและปรับใช้กับสถานการณ์ปัญหาปัจจุบัน ผู้อาวุโสชาวคลิตี้ล่างเป็นผู้ที่มองไกลถึงอนาคตระยะยาว และคอยเตือนสติลูกหลาน มิให้หลงระเหิดในภาวะความเปลี่ยนแปลงและพร้อมตั้งรับกับปัญหาที่จะเกิดขึ้น โดยได้ยึดโยงธรรมชาติแวดล้อมมาเป็นตัวอธิบายเปรียบเทียบและเน้นให้มีวิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง ด้วยการทำไร่ข้าว ปลูกข้าวกินเอง ให้อริชาภูมิปัญญาดั้งเดิม ไม่ทิ้งวิถีการผลิตแบบไร่หมุนเวียนซึ่งเป็นรากเหง้าของความเป็นกะเหรี่ยง นอกจากนี้ชาวคลิตี้ล่างในยุคปัจจุบันก็สามารถตีความ อธิบายปรากฏการณ์จากคำเตือนของคนรุ่นก่อนได้อย่างลึกซึ้งและเข้าใจ¹

¹ มีข้อสังเกตหนึ่งคือ ข้อเตือนสติดังกล่าวเป็นความรู้ที่ถ่ายทอดกันในกลุ่มเครือญาติ มิได้ข้ามกลุ่มและแพร่หลายทั้งชุมชน ถ้ามีการนำข้อเตือนสตินี้ออกมาถ่ายทอดให้ ชาวคลิตี้ล่างคนอื่นๆ และคนรุ่นต่อไปๆ ได้รับรู้และเรียนรู้ไปพร้อมกัน ก็จะเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้พวกเขาตั้งรับกับภาวะปัญหาที่ตาโถมรุกเข้ามามีในบ้านได้เป็นอย่างดี

ทุนทางสังคม: ตาข่ายเชื่อมร้อยสายใยจากชุมชนสู่ประชาสังคม

"พวกเราไปบอก ไปพูดคุยเรื่องการปล่อยน้ำแร่งหลายครั้งกับพวกเหมือง เขาก็รับปากแบบขอไปที แล้วก็ปล่อยน้ำลงห้วยเหมือนเดิม แถมเหมืองยังมาทำพวกเราว่า ถ้าอยากได้เงินก็ให้ไปฟ้องเอา ฟังอย่างนี้ ก็เหมือนเขาถูกเรามากๆ เห็นว่าเราไม่มีปัญหา พอดีมีอาจารย์หนอน²กับนักข่าวมาช่วย เราก็เลยตัดตัดสินใจฟ้องศาล"

ยะเสมอ นาสวนสุวรรณ

จากวิกฤติทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่เกิดขึ้นได้เป็นตัวผลักดันให้เกิดพลังต่อสู้กับความไม่ยุติธรรมทั้งปวง ชาวคลิตี้ล่างจึงพร้อมสู้ในทุกวิถีทางด้วยทุนทางสังคมที่มีทั้ง

ในและนอกชุมชน ผนึกกำลังเป็นเครือข่ายประชาสังคมที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม การต่อสู้เกิดขึ้นผ่านวันผ่านคืนแบบวิถีชาวบ้าน กลุ่มผู้นำแกนนำได้รวมกลุ่มกันไปพบผู้จัดการเหมืองแร่เพื่อเจรจาถึงการกระทำของเหมืองที่ปล่อยน้ำทางแร่งสู่ลำห้วย ทว่าการเจรจาไม่มีผลอันใด ด้วยเพราะเจ้าของ

² อาจารย์หนอน หรือคุณสุรพงษ์ กองจันทึก เป็นผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาภาวะเสี่ยงและพัฒนา ซึ่งเป็นผู้ติดตามช่วยเหลือชาวบ้าน คลิตี้ล่างตั้งแต่เริ่มแรก จนกระทั่งสามารถผลักดันให้โรงแร่คลิตี้ปิดลงได้ อีกทั้งยังเป็นตัวแทนของคณะทำงานองค์กรพัฒนาเอกชนและฝ่ายวิชาการในการติดตาม ตรวจสอบการทำงานแก้ไขปัญหาการปนเปื้อนของสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้อีกด้วย

เหมืองแร่มองชาวคลิตี้ล่างเป็นเพียงชาวกะเหรี่ยงกลุ่มเล็กๆ ไร่ซึ่งอำนาจ จึงรับปากแบบขอไปทีว่าจะปล่อยน้ำแร่เป็นเวลาและจะมาบอกเมื่อมีการปล่อยน้ำแร่อีกครั้ง คำพูดเหล่านี้ได้เกิดขึ้นหลายครั้งหลายคราซึ่งชาวคลิตี้ล่างเองก็มิอาจต่อรองสิ่งใดได้ อีกทั้งยังมีรู้เลยว่าความตายจากพิษตะกั่วได้กล้ำกลายมาถึงตัวพวกเขาแล้ว...เมื่อการเจรจาไม่เป็นผล วิธีอื่นจึงเกิดตามมาหนึ่งในนั้นก็คือการลุกขึ้นมาตำท้อเจ้าของเหมืองแร่อย่างไม่ไว้หน้าในงานเลี้ยงวันปีใหม่ ณ บ้านคลิตี้บน ทว่าการกระทำดังกล่าวดูเป็นเรื่องไร้สาระสำหรับเจ้าของเหมืองแร่ผู้นี้โดยไม่ต้องสงสัย ผลลัพธ์จากเหตุการณ์ข้างต้นมิได้ทำให้ชาวคลิตี้ล่างท้อถอยแม้แต่น้อย บรรดากลุ่มผู้นำแกนนำได้รวมกลุ่มกันพูดคุย ถกเถียงและมองทางออกของปัญหาอย่างต่อเนื่อง กลุ่มแกนนำได้ประชุมกันตลอดทุกวันพระ และพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อแก้ปัญหาให้ลำห้วยกลับคืนสู่สภาพปกติดังเดิม ผู้นำได้ไปบอกกล่าว ขอคำปรึกษาจากหน่วยงานภาครัฐหลายหน่วย ทั้งอำเภอ เหล่าทหาร ตำรวจตระเวนชายแดน หน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ครู เป็นต้น โดยส่วนใหญ่การร้องเรียนของชาวบ้านเป็นไปในรูปของการขอความช่วยเหลือทางวาจา ด้วยเหตุที่ชาวคลิตี้ล่างอ่านเขียนภาษาไทยได้ไม่คล่องนัก เรื่องราวที่ร้องเรียนไปจึงหายเงียบพร้อมกับคำพูดตรงนั่นเอง

เมื่อคืนวันผ่านไป ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไขเสียวันเลยแม้แต่น้อย กลุ่มแกนนำเริ่มมีความรู้สึกว่ “การสู้กับเจ้าของเหมืองแร่ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลช่างยากเย็น ยิ่งสู้ก็ยิ่งท้อ เหมือนเอาเท้าไปเตะภูเขา ยิ่งเตะมากเท่าใด ก็ยิ่งเจ็บ” แต่เมื่อพวกเขาได้ย้อนมองสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น มองความจริงที่ปรากฏ มองความเจ็บป่วย ความสูญเสียที่เรียกกลับคืนมาไม่ได้ ก็ทำให้กลุ่ม

ผู้นำแกนนำเหล่านี้ลุกขึ้นสู้และเร่งสร้างขวัญ กำลังใจให้เกิดกับลูกบ้าน และ ยืนยันว่าจะไม่ยอมแพ้ต่อการกระทำของเหมืองอย่างแน่นอน

จนกระทั่งปี 2541 ข้าราชการแระตะกั่วจากโรงแต่งแร่คลิตี้ที่ปล่อยลงสู่ลำห้วย ได้ถูกตีแม่สู่สาธารณะจากความร่วมมือขององค์กรพัฒนาเอกชน และสื่อมวลชนที่ไม่อาจทนเห็นความตายอย่างทรมานของพี่น้องกะเหรี่ยงที่นี่ได้ จุดนี้เองทำให้ปัญหาของชาวคลิตี้ล่างได้รับความสนใจในช่วงเวลานั้น ส่งผลให้หน่วยงานรัฐเข้ามาดูแลและแสดงความรับผิดชอบ ทั้งนี้หน่วยงาน องค์กรพัฒนาเอกชนรวมทั้งภาควิชาการ สถาบันการศึกษาก็ได้เข้ามาให้ความสนใจและติดตามกรณีปัญหาดังกล่าว มีการจัดเวทีสาธารณะและเชิญตัวแทนชาวคลิตี้ล่างมาเล่าเรื่องราวเพื่อสะท้อนปัญหาความทุกข์และความต้องการของตน เวทีเสวนาถูกจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยมีชาวคลิตี้ล่าง เจ้าของปัญหามาร่วมด้วยแทบทุกครั้ง นอกจากนี้ชาวคลิตี้ล่างยังได้เขียนจดหมายถึงพี่น้องชาวไทยเพื่อขอความช่วยเหลือและความเห็นใจ อีกทั้งยังขอเข้าพบและยื่นหนังสือถึงรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องเพื่อให้แก้ปัญหาทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของพวกเขาด้วย ทว่าการตอบรับคำชาวบ้านเป็นไปตามแบบฉบับของภาครัฐ ปัญหายังคงถูกแช่แข็งและไร้การเยียวยาถึงทางออกที่ชาวคลิตี้ล่างต้องการ

ณ วันนี้ เรื่องราวการแก้ไขปัญหาดกไปอยู่ในชั้นศาลเพื่อรอการพิจารณาคดีทั้งคดีแพ่งและคดีปกครอง ในส่วนของคดีแพ่งนั้น ชาวคลิตี้ล่าง 8 รายซึ่งมีหลักฐานทางการแพทย์รับรองการเป็นผู้ป่วยจากพิษตะกั่ว ได้พร้อมใจกันยื่นฟ้องเพื่อเอาผิดต่อบริษัทตะกั่วคอนเซนเตรตส์ (ประเทศไทย) จำกัด ในปี 2546 ทว่ากระบวนการคดีต้องหยุดชะงักลงเมื่อนายคงศักดิ์ กสิณบัว เจ้าของบริษัทตะกั่วฯ ได้เสียชีวิตลง เป็นเหตุให้ต้องหาทายาทหรือผู้จัดการ

มรดกเข้ามาเป็นจำเลยแทน ตามขั้นตอนของกฎหมาย ซึ่งภายหลังใช้เวลาปีเศษ ศาลก็ได้พิจารณาให้ภรรยาของนายคงศักดิ์ เป็นผู้รับมรดกความแทนสามีเมื่อเดือนมิถุนายน 2548 และนัดสืบพยานครั้งแรกในเดือนสิงหาคม ปีเดียวกัน³ ตามกระบวนการศาลได้มีคำพิพากษาเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2549⁴ เวลา 13.30 ณ ศาลจังหวัดกาญจนบุรี ตัดสินให้บริษัทตะกั่วคอนเซนเตรทส์ (ประเทศไทย) จำกัด จำเลยที่ 1 และ นายคงศักดิ์ กสิบับ จำเลยที่ 2 ชดใช้เงินค่าเสียหายให้แก่ชาวคลิตี้ล่างผู้ฟ้องคดี เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 4,260,000 บาท (ยังไม่รวมดอกเบี้ย) ฐานเป็นผู้ก่อมลพิษ โดยปล่อยสารตะกั่วจากโรงแต่งแร่คลิตี้ลงสู่ลำน้ำห้วยคลิตี้จนเหตุให้ชาวบ้านเจ็บป่วย สัตว์เลี้ยงล้มตาย (มติจันทร์ ลิว, 2549:10) ทว่าคดีก็ยังไม่จบสิ้น บริษัทได้ยื่นอุทธรณ์แสดงความไม่รับผิดชอบและอ้างว่าตนมิได้เป็นผู้ก่อมลพิษ ตรงจุดนี้เองชาวคลิตี้ล่างจึงได้ขออุทธรณ์ต่อศาลด้วยใน 3 ประเด็นคือ 1. ขอค่าเสียหาย ค่ารักษาพยาบาล ค่าขาดประโยชน์จากการทำงาน และค่าขาดประโยชน์จากการใช้น้ำ 2. ให้ศาลสั่งเจ้าของและบริษัทเหมืองแร่พื้นฟูลำน้ำห้วยคลิตี้ให้สะอาดบริสุทธิ์เหมือนเดิม 3. ขอสิทธิในการแก้ไขคำพิพากษาในอนาคต เนื่องจากพบว่าอาจมีอาการของพิษสารตะกั่วเพิ่มขึ้นได้ ล่าสุดชาวบ้านอีก 122 รายรวม 38 ครอบครัว กำลังยื่นฟ้องร้องบริษัทตะกั่วฯ เพื่อเรียกค่าชดเชยเป็นจำนวนเงินกว่าพันล้านบาท รวมทั้งให้บริษัทพื้นฟูลำน้ำห้วยให้คืนสู่สภาพปกติอีกด้วย (มติชน, 15 กุมภาพันธ์ 2549; 14 พฤศจิกายน 2549)

³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เกื้อเมธา ฤกษ์พรพิพัฒน์ "ดินและแร่ธาตุ" ใน สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์ (บก.). สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2548: 28).

⁴ ดูรายละเอียดใน คำพิพากษา คดีหมายเลขดำที่ 106/2546 คดีหมายเลขแดงที่ 1565/2547 ในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ศาลจังหวัดกาญจนบุรี ลงวันที่ 15 เดือนสิงหาคม พุทธศักราช 2549.

ในส่วนของคุณติปกครองนั้น ตัวแทนชาวคลิตี้ล่างจำนวน 22 ราย ได้ใช้กระบวนการยุติธรรมยื่นฟ้องกรมควบคุมมลพิษในฐานะหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบ เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2547 โดยได้มอบอำนาจให้นายจากโครงการนิติธรรมสิ่งแวดล้อม (Enlaw)⁵ เป็นผู้จัดการคดี ขณะนี้คดีปกครองอยู่ในช่วงรอสรุปลำนวนและพิจารณาคดี

ในช่วงระหว่างการต่อสู้เคลื่อนไหวให้สังคมภายนอกรับรู้ บรรดาผู้นำและแกนนำต้องรับภาระอันหนักหน่วงจนแทบไม่มีเวลาทำงานในไร่ ภาวะตรงนี้เองชาวคลิตี้ล่างจึงได้นำทุนทางสังคมในชุมชนของตนมาตอบแทนน้ำใจและความเสียสละของบรรดาผู้นำ ด้วยวิธีการช่วยภรรยาของผู้นำทำไร่ข้าว เพื่อให้ผู้นำ-แกนนำของชุมชนทำงานแก้ปัญหาของหมู่บ้านได้สำเร็จโดยไม่ต้องห่วงหน้าพะวงหลัง เมื่อผู้นำ-แกนนำไปประชุมในเวทีนอกชุมชน ซึ่งต้องเข้าออกหมู่บ้านถี่มากและเสี่ยงอันตรายหลายประการ อีกทั้งยังทำให้เสียงานบ้านไปและผู้ที่ไม่แบกรับภาระหนักสุดก็คือภรรยา ชาวคลิตี้ล่างจึงได้คิดกิจกรรมตอบแทนน้ำใจของผู้นำด้วยการไปช่วยภรรยาของผู้นำและแกนนำทำไร่ ไม่ว่าจะป็นดายหญ้า หยอดข้าว เกี่ยวข้าว เป็นต้น การช่วยงานของชาวคลิตี้ตรงนี้ทำให้งานในไร่ของแกนนำสามารถเสร็จทันตามฤดูกาลและทำให้งานการเรียกร้องเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนก้าวหน้าไปพร้อมๆ กัน

จะเห็นได้ว่าชาวคลิตี้ล่างพยายามใช้ทุนทางสังคมของตนในเบื้องต้นก่อน เพื่อแก้ไขปัญหา ทว่าปัญหากลับไม่ได้รับการแก้ไขอย่างที่ควรจะเป็น

⁵ นายโครงการนิติธรรมสิ่งแวดล้อม (Enlaw) เป็นกลุ่มนายองค์กรพัฒนาเอกชนที่รวมตัวกันทำคดีด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยเหลือสังคม ซึ่งได้เข้าออกพื้นที่หมู่บ้านคลิตี้ล่างอย่างต่อเนื่อง และสร้างความไว้วางใจให้ชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ทุกครั้งที่ลงพื้นที่หมู่บ้าน ได้มีการเปิดเวทีพูดคุย ได้ถามถึงสารทุกข์ แลกเปลี่ยนปัญหาและความต้องการของชุมชน ตลอดจนเข้าร่วมงานประเพณีสำคัญของหมู่บ้านหลายครั้ง

ชาวคลิตี้เองจึงนำทุนทางสังคมจากเครือข่ายภาคประชาสังคมเข้ามาช่วย ทั้งนี้เป็นกระบวนการที่อยู่ในรูปของการสร้างและใช้ทุนไปพร้อมๆ กัน กล่าวคือได้เกิดเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา กลุ่มนักกฎหมาย องค์กรชุมชนและสื่อมวลชนมาเยี่ยมเยียน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหา และประสบการณ์ต่อกัน อีกทั้งเป็นการให้กำลังใจต่อผู้ได้รับผลกระทบ เหล่านี้เป็นทุนทางสังคมที่หลายฝ่ายร่วมกันสร้างและใช้ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายคือ ให้มีการบำบัดฟื้นฟูลำห้วยคลิตี้ คืนชีวิต วัฒนธรรมและความปกติสุขให้แก่ชาวคลิตี้นั่นเอง

การสั่งสมและใช้ทุนทางสังคม: ก้าวต่อไปที่ชาวคลิตี้ล่างและประชาสังคมกำหนดเอง

ในภาวะการณ์ที่ชาวคลิตี้ล่างไม่สามารถใช้ประโยชน์จากลำห้วยได้ พวกเขาต้องนำทุนทางสังคมและวัฒนธรรมมาใช้ เพื่อปรับตัวและรับมือต่อปัญหาท่ามกลางความเสี่ยงความไม่รู้และภาวะไร้ทางเลือก ชาวคลิตี้ล่างได้พยายามนำพิธีกรรมมาปลอบประโลมให้กำลังใจกันและกัน พยายามหยิบยกตำนานเรื่องเล่ามาอธิบายและตีความให้สอดคล้องกับสภาวะที่เป็นอยู่ พร้อมกันนั้นได้ลุกขึ้นสู้และสะท้อนปัญหาให้กับสังคมภายนอกด้วยการนำทุนทางสังคมจากเครือข่ายภาคประชาสังคมมาจัดการปัญหา ด้วยกระบวนการสร้างพื้นที่และโอกาสในการต่อรอง เราพบการรับมือกับปัญหาหลายรูปแบบ ตามวิถีคิดของชาวคลิตี้ล่าง โดยเริ่มจากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์และพัฒนาความคิดความเข้าใจต่อปัญหา จนทำให้พวกเขาพลิกสถานการณ์และบทบาทของตัวเอง มียอมเป็นผู้ถูกกระทำเพียงฝ่ายเดียว ชาวคลิตี้ล่างได้พยายามผนวกความรู้ความเข้าใจทั้งแบบเดิมและแบบใหม่เข้าไว้ด้วยกัน เพื่อ

นำสู่การอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังมีการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้แก่พวกเขา ด้วยความสนับสนุนจากเครือข่ายประชาสังคม เพื่อผลักดันและสะท้อนปัญหาในระดับสาธารณะ และได้พยายามใช้วาทกรรมของชุมชนชายขอบในการตีความ รื้อสร้างวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ซึ่งเป็นอีกชุดความรู้ความจริงหนึ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่เล็กๆ ด้วยภาษาและวัฒนธรรมของเขาเอง และสำหรับก้าวต่อไปของการต่อสู้ที่ไม่ทราบจุดจบ ทั้งชุมชน ภาคประชาสังคมตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรกำหนดทางเดินของตนเอง ร่วมคิดร่วมแก้ปัญหาไปพร้อมกัน โดยใช้ทุนทางสังคมที่เกิดจากชุมชนและการระดมสร้างจากเครือข่ายทุกภาคส่วน ทั้งนี้ผู้ศึกษามีประเด็นเสนอแนะดังนี้คือ

1) การเพิ่มทุนทางสังคม เสริมกระบวนการคิดและเน้นการมีส่วนร่วมจากชุมชน

ในภาวะปัจจุบันชาวคลิตี้ล่างส่วนใหญ่ เป็นผู้บอกปรากฏการณ์ที่เขาประสบกับตัวเอง ครอบครัวและชุมชน หลายคนสามารถพูดถึงอาการความทุกข์ทรมานที่เป็นเรื่องของตนเองและวิพากษ์หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ อีกทั้งยังมีทุนทางสังคมที่สั่งสมจากบรรพบุรุษอยู่ไม่น้อย การทำงานในระดับชุมชนจึงเป็นพลังที่น่าสนใจ ทว่าในระดับชุมชนนี้ โดยมากจะมีเพียงกลุ่มผู้นำและแกนนำที่รับรู้ว่าจะสังคมภายนอกมีการขยับเขยื้อนปัญหาของพวกเขาอย่างไร ชาวคลิตี้อีกหลายคนมีวิถีชีวิตและทางออกว่าต้องดำเนินการกับปัญหานี้ได้อย่างไร ตรงจุดนี้จึงอาจส่งผลต่อพลังชุมชนที่ไม่สมบูรณ์และเข้มแข็งได้ ในฐานะประชาสังคมจึงควรเข้าไปทำงานทางความคิดให้ชาวคลิตี้ล่างเพื่อ เป็นการเพิ่มทุนทางสังคมให้เขาเข้มแข็งและสามารถกำหนดชะตากรรมของหมู่บ้านได้ด้วยตัวเอง ต้องสร้างกระบวนการชุมชน เสริมพลังความเข้มแข็งให้พวกเขาวิถีชีวิตและพึ่งตัวเองได้ อีกทั้งการแก้ปัญหาของหน่วยงานภาคส่วน

ต่างๆ ต้องเกิดขึ้นโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจากชาวคลิตี้ล่างด้วย เพื่อให้เขาได้รับรู้ปัญหา มีส่วนร่วมในการขยับเขยื้อนและเป็นเจ้าของปัญหาของตัวเองอย่างแท้จริง

2) ชุดความรู้ท้องถิ่น: การประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและผลกระทบทางสังคม

การประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของคณะทำงานทั้งภาครัฐและเอกชนนั้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องทางเทคนิค ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการคำนวณ วัดค่าประเมินความเป็นไปได้ต่างๆ แต่อย่างไรก็ตาม เราควรนำระบบความรู้แบบท้องถิ่นที่ชุมชนเห็นความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม มาแปลงให้เป็นความรู้ที่สามารถปรับเข้ากันได้กับความรู้แบบวิทยาศาสตร์ ที่ผ่านมาทั้งชาวคลิตี้ล่างและผู้เชี่ยวชาญรู้คล้ายๆ กัน แต่ด้วยชุดความรู้คนละระบบ ดังเช่นที่ชาวคลิตี้ล่างพบเห็นตะกอนใต้ท้องน้ำจำนวนมาก เห็นกุ้ง หอยมีหินปูนเกาะที่เปลือก หอยเนือ่น้อย ตัวผอม ปลาหัวโต ตัวผอม ไม่มีแรง เนื้อยุ่ย รสชาติไม่หวานเหมือนเดิม การสังเกตว่าผักกูดข้างลำห้วย สูญพันธุ์ หมูป่า นากไม่มากินน้ำในห้วย เหล่านี้เป็นทุนทางสังคมที่ชาวคลิตี้ล่างต่างสั่งสมผ่านชุดประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน จะเห็นได้ว่าความรู้ของชาวบ้านสามารถร่วมพิจารณาในประเด็นผลกระทบต่อด้านสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี ส่วนนักวิชาการสิ่งแวดล้อมก็สามารถวัดค่าตะกั่วในน้ำ ดิน พีซ สัตว์น้ำตามหลักวิทยาศาสตร์ได้ แล้วนำความรู้ที่ได้ทั้งสองชุดมาเสริมกัน ความรู้ทั้งสองชุดควรถูกนำมาปรับใช้เข้าด้วยกัน เคารพ ยอมรับในความแตกต่างและข้อจำกัดของกันและกัน จึงจะนำไปสู่การทำความเข้าใจผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นองค์รวมมากยิ่งขึ้น

ในส่วนของการประเมินผลกระทบด้านสังคมก็ควรให้ความสำคัญกับมิติทางวัฒนธรรม ความเป็นมนุษย์ของคนทุกกลุ่มทุกเพศ ทุกวัยให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในความเป็นมนุษย์ที่มีอารมณ์ความรู้สึก ความจริงแล้วชาวคลิตี้ล่างทุกคนมีความรู้สึกนึกคิด แต่ไม่มีโอกาสและพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นต่อปัญหาของตนเอง ทุกคนมีชุดประสบการณ์ส่วนตัว และสั่งสมทุนจากปัญหาที่ประสบ หลายคนต้องอาศัยความไว้วางใจจึงจะกล้าพูดกล้าแสดงความรู้สึกออกมา หลายคนติดเงื่อนไขแห่งภาษาจึงไม่อาจสื่อสารกับคนไทยได้อย่างตรงไปตรงมา การรับฟังความคิดเห็นเมื่อมีการประเมินผลกระทบทางสังคมนั้น ต้องอาศัยเวลา ความไว้วางใจ รวมถึงความเข้าใจในวัฒนธรรมและเงื่อนไขของแต่ละสภาพพื้นที่เป็นสำคัญด้วย

3) การร่วมหาทางออกแบบสหสาขา ทุนทางสังคมที่กินไม่หมด

การร่วมหาทางออกของปัญหากรณีห้วยคลิตี้นี้ เพื่อให้สามารถมองปัญหาอย่างรอบด้านมากขึ้นนั้น ต้องใช้ทุนทางสังคมจากเครือข่ายภาคประชาสังคม ซึ่งมีองค์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขามาร่วมคิดร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน ดังเช่นมุมมองจากนักธรณีวิทยา วิศวกรสิ่งแวดล้อม แพทย์ นักกฎหมาย นักมานุษยวิทยา ผู้ประกอบการและที่สำคัญที่สุดคือองค์ความรู้จากชาวบ้าน โดยที่ผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขาควรพร้อมที่จะเข้าใจในชุดความรู้ของสาขาอื่นๆ เข้าใจในวัฒนธรรม ระบบคิดของสาขาที่เรา ร่วมทำงานด้วย และควรย้อนมองความรู้ของสาขาตนด้วยว่ามีข้อจำกัดและต้องการความรู้จากสาขาอื่นเพื่อมาช่วยในการแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วงไปได้ เรียกได้ว่าเป็นการทำงานแบบสหสาขาที่ยอมรับในความแตกต่างและหลากหลายขององค์ความรู้ และเป็นทุนทางสังคมที่จะหยิบยื่นให้แก่ผู้มีทุนน้อยได้เติบโตทางความคิดและสติปัญญานั้นเอง

รายการอ้างอิง

เกื้อเมธา ฤกษ์พรพิพัฒน์. "ดินและแร่ธาตุ" ใน สุภรานต์ โรจนไพรวงศ์ (บก.)
 สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับ
 ลิชซิง จำกัด (มหาชน), 2548.

ข้อมูลพื้นฐานชุมชนคลิตี้ล่าง จากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัด
 กาญจนบุรี, ศูนย์ศึกษากะเหรี่ยงและพัฒนา, ศูนย์พัฒนาและ
 สงเคราะห์ชาวเขаб้านคลิตี้ล่าง, 2547.

คำพิพากษา คดีหมายเลขดำที่ 106/2546 คดีหมายเลขแดงที่ 1565/2547 ใน
 พระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ศาลจังหวัดกาญจนบุรี ลงวันที่ 15
 เดือนสิงหาคม พุทธศักราช 2549.

จีระวรรณ บรรเทาทุกข์. การรับมือกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงด้าน
 สิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อสุขภาพในมิติหญิง-ชาย: ศึกษากรณี
 หมู่บ้านกะเหรี่ยงคลิตี้ล่าง จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์
 มานุษยวิทยามหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

"ชาวคลิตี้ยื่นอุทธรณ์ศาล ขอชดเชยพิชตะกั่วเพิ่ม". มติชน วันที่ 14

พฤศจิกายน 2549 หน้า 10.

ตะแสง ทองผาภูมิเจริญ. ชาวบ้านคลิตี้ล่าง. สัมภาษณ์, 21 กันยายน 2546.

เนโท นาสวนนิวัฒน์. ผู้อาวุโสคลิตี้ล่าง. สัมภาษณ์, 28 ธันวาคม 2546.

มติชน ฉบับวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2549 หน้า 10.

มณีจันทร์ ลิว. "ชัยชนะของ "หลักการ" ในคดีคลิตี้." มติชน ฉบับวันที่ 22

สิงหาคม 2549 หน้า

มิ่งสรรพ ขาวสอาดและคณะ. ผลกระทบของวิกฤติเศรษฐกิจต่อชนบท

ไทย. กรุงเทพฯ: มปป., 2543: 25

ยะเสอะ นาสวนสุวรรณ. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคลิตี้ล่าง. สัมภาษณ์, 7

ธันวาคม 2548.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. วิวัฒนาการของประชาสังคมใน

ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: มปป., 2543 : 11.

สุตา นาสวนสุวรรณ. ชาวบ้านคลิตี้ล่าง. สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2547.

อมรา พงศาพิชญ์. "มุมมองเรื่องทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนมนุษย์

ในบริบทของวิกฤติเศรษฐกิจและผลกระทบทางสังคม". จุลสาร

สมาคมวิจัยเชิงคุณภาพ. สมาคมวิจัยเชิงคุณภาพ ณ ศูนย์สารนิเทศ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. การระดมทุนเพื่อสังคม. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชน

ท้องถิ่นพัฒนา หนังสือชุดประชาสังคม อันดับ, 2541: 6.

รายการอ้างอิง

- เกื้อเมธา ฤกษ์พรพิพัฒน์. "ดินและแร่ธาตุ" ใน สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์ (บก.)
สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับ
 ลิซซิ่ง จำกัด (มหาชน), 2548.
- ข้อมูลพื้นฐานชุมชนคลิตี้ล่าง จากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัด
 กาญจนบุรี, ศูนย์ศึกษากะเหรี่ยงและพัฒนา, ศูนย์พัฒนาและ
 สงเคราะห์ชาวเขаб้านคลิตี้ล่าง, 2547.
- คำพิพากษา คดีหมายเลขดำที่ 106/2546 คดีหมายเลขแดงที่ 1565/2547 ใน
 พระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ศาลจังหวัดกาญจนบุรี ลงวันที่ 15
 เดือนสิงหาคม พุทธศักราช 2549.
- จีระวรรณ บรรเทาทุกข์. การรับมือกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงด้าน
 สิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อสุขภาพในมิติหญิง-ชาย: ศึกษากรณี
 หมู่บ้านกะเหรี่ยงคลิตี้ล่าง จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์
 มานุษยวิทยามหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

"ชาวคลิตี้ยื่นอุทธรณ์ศาล ขอชดเชยพิชตะกั่วเพิ่ม". มติชน วันที่ 14

พฤศจิกายน 2549 หน้า 10.

ตะแสง ทองผาภูมิเจริญ. ชาวบ้านคลิตี้ล่าง. สัมภาษณ์, 21 กันยายน 2546.

เนโท นาสวนนิวัฒน์. ผู้อาวุโสคลิตี้ล่าง. สัมภาษณ์, 28 ธันวาคม 2546.

มติชน ฉบับวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2549 หน้า 10.

มณีจันทร์ ลิว. "ชัยชนะของ "หลักการ" ในคดีคลิตี้." มติชน ฉบับวันที่ 22

สิงหาคม 2549 หน้า

มิ่งสรรพ ขาวสะอาดและคณะ. ผลกระทบของวิกฤติเศรษฐกิจต่อชนบท

ไทย. กรุงเทพฯ: มปป., 2543: 25

ยะเสอะ นาสวนสุวรรณ. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคลิตี้ล่าง. สัมภาษณ์, 7

ธันวาคม 2548.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. วิวัฒนาการของประชาสังคมใน

ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: มปป., 2543 : 11.

สุดา นาสวนสุวรรณ. ชาวบ้านคลิตี้ล่าง. สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2547.

อมรา พงศาพิชญ์. "มุมมองเรื่องทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนมนุษย์

ในบริบทของวิกฤติเศรษฐกิจและผลกระทบทางสังคม". จุลสาร

สมาคมวิจัยเชิงคุณภาพ. สมาคมวิจัยเชิงคุณภาพ ณ ศูนย์สารนิเทศ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. การระดมทุนเพื่อสังคม. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชน

ท้องถิ่นพัฒนา หนังสือชุดประชาสังคม อันดับ, 2541: 6.